

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.55.311960>

УДК 346.9

С. Ф. Гут, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра конституційного права та правосуддя

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: kafedrakpp2017@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8175-8870>

МИРОВА УГОДА В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

В статті досліджується один з різновидів примирних процедур в господарському судочинстві – мирова угода. Для примирення сторони мають здійснити активні спільні дії для досягнення результату. Виявлено, що процедура примирення сторін і зміст мирової угоди не встановлені та не можуть бути встановлені чинним процесуальним законодавством, оскільки це фактично переговорний процес, який недоцільно деталізовано зарегульовувати. Однак результат спільних зусиль – проект мирової угоди – надається суду для подальшого затвердження, і затвердження не є формальною, автоматичною дією суду. Проаналізовано вітчизняні процесуальні кодекси і доводиться, що підстави для відмови судді затвердити мирову угоду чітко закріплені процесуальним законом, але не є тотожними в різних законах. Запропоновано доповнити ст. 192 ГПК України такими підставами для відмови в затвердженні мирової угоди, як «умови угоди не відповідають інтересам суспільства» та «існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися». Автор погоджується з позицією, що сторони в мировій угоді мають дійти компромісу з усіх важливих питань матеріально-правового характеру, що належать до предмета спору та можуть бути реалізовані учасниками справи. Процесуально-правові питання не можуть міститись в мировій угоді сторін. Запропоновано виділяти наступні позитивні риси мирової угоди: 1) мирова угода дозволяє сторонам вирішувати конфлікт без тривалого судового процесу, що мінімізує час і ресурси бізнесу і судової системи; 2) мирова угода надає можливість сторонам вийти за межі вимог та самостійно обирати умови вирішення спору; 3) вирішення спору через мирову угоду сприяє збереженню гарних бізнес-відносин між сторонами; 4) мирові угоди зменшують навантаження на судову систему; 5) застосування українськими суб'єктами господарювання мирових угод підвищує конкурентоспроможність українського бізнес-середовища в світі. Завдання суду – запобігти зловживанням в процесі укладення мирової угоди та ущемленню інтересів сторін та інших осіб.

Ключові слова: мирова угода, повноваження судді, суд, судочинство, процес, захист прав, теорія процесуального права, судові рішення, судова практика, судова оцінка.

Постановка проблеми. Останнім часом дослідження проблем примирних процедур в різних видах судочинства набирає значного розповсюдження. Слід зауважити, що в Європі цей інститут достатньо розвинений, і Україна, обравши європейський вектор розвитку вітчизняного законодавства та виконуючи вимоги щодо його інтеграції до європейського правового поля, має приділяти цьому на пряму значну увагу.

Одним з різновидів примирних процедур в господарському судочинстві є мирова угода, яку можна вважати «класичним» різновидом примирення сторін в процесі, на відміну від інституту врегулювання спору за участі судді, який з'явився відносно недавно. Незважаючи на це, невірною видається недооцінка значення даного виду примирення в господарському судочинстві, яке відрізняється оперативністю розгляду справ у зв'язку з динамічністю господарських відносин, які є предметом спорів у господарському судочинстві.

З урахуванням вказаного, можна зазначити, що ця проблема останнім часом набула ще більшої актуальності, а дослідження в цій сфері є своєчасними та необхідними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мирові угоди та окремі аспекти їх застосування досліджували такі українські вчені, як О. Євсєєв, І. Жигалкін, В. Заборовський, Ю. Канарик, Я. Лазур, Р. Поляков, П. Попков, О. Присяжнюк, В. Хомік, П. Черевко та деякі інші дослідники. Однак детальний аналіз їх праць доводить, що дослідження з цього питання не носять системного характеру і тема розроблена не в повному обсязі.

Мета статті – дослідження місця та особливостей застосування інституту мирової угоди в господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Мирова угода в господарському судочинстві як особливий вид домовленостей між сторонами процесу у зв'язку з питаннями, що пов'язані з предметом спору в господарському судочинстві, є дійсно специфічним різновидом угоди між сторонами в спорі в процесі розгляду справи.

Зазвичай в ході розгляду господарської справи виявляються певні аспекти, які не врахував, наприклад, позивач при подачі позовної заяви або відповідач при наданні відповіді на позов. І в такому випадку певна «переоцінка» обґрунтованості своїх вимог відбувається вже під час розгляду справи, у зв'язку з чим позиції сторін корегуються. І для примирення сторін саме вони мають здійснити спільні дії для досягнення результату. Процедура примирення сторін, зміст мирової угоди не встановлені та не можуть бути встановлені чинним процесуальним законодавством, оскільки це фактично переговорний процес, який недоцільно деталізовано зарегульовувати. Однак результат спільних зусиль – мирова угода, точніше, її проект, надається суду для подальшого затвердження, і це не є формальною, автоматичною дією суду, а потребує від нього відповідального ставлення та поглиблення в дослідження змісту проєкту мирової угоди.

Як слушно зазначає Я. Я. Мельник, «диспозитивно-договірний порядок регулювання частини ... процесуальних правовідносин зумовлює дію договірного режиму, який включає інститут мирової угоди..., інститут мирової угоди в процесі виконання» [1, с. 101].

Загальновідомо, що всі процесуальні кодекси дозволяють сторонам прийти до примирення, однак в подальшому суддя оцінює результат їх домовленостей

на відповідність чинному законодавству та запобіганню зловживань. Зокрема, суд може відмовити у затвердженні мирової угоди, якщо «умови мирової угоди суперечать закону або порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє» (ст. 192 Господарського процесуального кодексу України, ст. 207 Цивільного процесуального кодексу України) [2; 3].

Відповідно до ст. 474 Кримінального процесуального кодексу України «суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погрозу або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді» [4, ч. 6 ст. 474]. Також суд перевіряє угоду на відповідність вимогам КПК України та/або закону. «Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

- 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість
- 2) укладення угоди;
- 3) умови угоди не відповідають інтересам суспільства;
- 4) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися;
- 5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;
- 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості» [4, ч. 7 ст. 474].

Звертають на себе увагу деякі підстави, яких не містить чинний Господарський процесуальний кодекс України. Зокрема, «умови угоди не відповідають інтересам суспільства» та «існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися». Іноді дійсно виникають випадки, коли за цими підставами доречно відмовити у затвердженні мирової угоди, однак господарський суд позбавлений такого права. Тому доречним видається доповнити ст. 192 Господарського процесуального кодексу України відповідним положенням.

В Кодексі адміністративного судочинства України словосполучення «мирова угода» зустрічається лише один раз в статті 47, коли зазначається, що «у разі якщо стороною в адміністративному процесі є адміністратор за випуском облігацій, ... укладення мирової угоди... можливе виключно за наявності згоди зборів власників облігацій, отриманої відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [5, ч. 7 ст. 47].

В подальшому в адміністративному судочинстві використовується термін «примирення сторін», і в ч. 6 ст. 47 Кодексу адміністративного судочинства України закріплено, що суд «не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чий-небудь права, свободи чи інтереси» [5].

В господарському судочинстві існує особливе провадження, яке регулюється в основному не нормами Господарського процесуального кодексу України, а Кодексом України з процедур банкрутства [6], в якому встановлені особливості відновлення платоспроможності або визнання банкрутом фізичних та юри-

дичних осіб. Більшість процедур, які здійснюються в ході розгляду справи про банкрутство/неплатоспроможність, реалізуються саме з урахуванням принципів примирення. Зокрема, досудова санація, визначення плану санації в процедурі банкрутства, призначення стадії реструктуризації боргу – ці стадії можливі після визначення позиції комітету кредиторів (кредиторів) щодо подальшої долі боржника, який знаходиться в процедурі банкрутства/неплатоспроможності.

Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 910/26972/14 про банкрутство Публічного акціонерного товариства «Гідромеханізація» в постанові від 09.07.2020 р. дійшов висновку: «Якщо мирова угода в процедурі банкрутства передбачає прощення певної частини боргу, то кожний кредитор має особисто підтвердити своє волевиявлення на таке прощення» [7].

Верховний Суд слушно зазначає, що «відносинам неплатоспроможності притаманно те, що вони не є інструментом вирішення окремого спору між боржником та його кредитором, а повинні забезпечити колективний механізм захисту інтересів різних кредиторів (конкурсних, заставних, поточних), інших учасників провадження у справі про банкрутство та справедливий розподіл активів боржника поміж цими кредиторами, справедливі умови реалізації майна боржника з метою пропорційного захисту майнових інтересів боржника та кредиторів» [7].

Найбільш відповідним інструментом в цьому питанні, вважаємо, виступає мирова угода.

На жаль, з набранням чинності Кодексу України з процедур банкрутства мирова угода, як окрема процедура, в цьому провадженні не застосовується, але мирова угода згадується в окремих статтях як можливий інструмент врегулювання спору. Зокрема, в ч. 1 ст. 90 КУЗПБ закріплено, що «Господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) у разі: ... укладення мирової угоди між боржником та кредиторами відповідно до статті 192 Господарського процесуального кодексу України» [6].

А в пункті 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» встановлено, що «протягом п'яти років з дня введення в дію цього Кодексу ... боржник та забезпечений кредитор за погодженням можуть встановити в плані реструктуризації або мировій угоді інші умови та порядок погашення вимог забезпеченого кредитора, за умови, що вони є не гіршими для інтересів боржника, ніж ті, що встановлені цим пунктом» [6].

На нашу думку, доцільним було б залишити мирову угоду серед процедур відновлення платоспроможності боржника. Це надаватиме додаткові можливості учасникам провадження в процесі вирішення спору і утворюватиме, за влучними словами Я. Я. Мельника, «договірний режим цивільної процесуальної безпеки» [1, с. 101]. З одного боку, реалізація даного режиму «надає можливість сторонам на власний розсуд розпорядитися долею цивільно-правового спору, чим задають відповідний напрям розгляду» справи, що позбавляє «імперативу в керуванні ходом вирішення справи щодо кінцевої долі ... правового спору», а з іншого боку, роль режиму «процесуальної безпеки зводиться до забезпечення судом процесуальної оцінки у формі судового рішення на предмет законності укладення мирової угоди чи то відсутності підстав, що вказують на порушення прав, свобод чи інтересів осіб, які беруть участь у справі; роз'яснення сторонам наслідків укладення мирової угоди, тощо. Безпека, як умова ефективності

в захисті прав, свобод та інтересів судом, перекладається в даному випадку на сторони в рамках матеріально-правових підстав її укладення» [1, с. 102], що дає сторонам більше можливостей в реалізації своїх прав на власний розсуд.

При цьому слід пам'ятати, що в будь-якому випадку, хоча процесуальний закон не забороняє сторонам «вийти за межі предмета спору за умови, якщо мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб» (ст. 192 ГПК України, ст. 207 ЦПК України), тим не менш «миртова угода, за умовами якої сторони домовляються про відмову від позову, не може бути затверджена, оскільки має стосуватися прав і обов'язків сторін щодо предмета спору, а не вчинення процесуальних дій» [8, с. 28].

Так, у справі № 461/56/20 «про визнання в частині недійсним договору купівлі-продажу, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та визнання права власності суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову через недоведеність належними та допустимими доказами позивачем, що передані ОСОБА_2 кошти використані для придбання спірного майна. А під час розгляду справи у Верховному Суді надійшла заява представника ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 про затвердження мирової угоди, за умовами якої сторони домовились, що ОСОБА_1 відмовляється від позовних вимог у даній справі у повному обсязі; положень щодо врегулювання майнових прав сторін мирова угода не містить» [8, с. 28-29].

В Постанові від 11.01.2023 р. у справі № 461/56/20 Верховний Суд звернув увагу на те, що дана «миртова угода не містить положень щодо зобов'язань врегулювання майнових вимог сторін, у зв'язку з чим не може бути затверджена судом касаційної інстанції, оскільки миртова угода за своєю правовою природою є волевиявленням сторін, втручатися в яке суд не має повноважень» [9].

З вказаним слід погодитися. Миртова угода має фактично вирішувати спір по суті, тому сторони мають дійти компромісу з усіх важливих питань матеріально-правового характеру, що належать до предмета спору та можуть бути реалізовані учасниками справи.

Висновки і пропозиції. Використання інституту мирової угоди не за призначенням, тобто не для досягнення компромісу між учасниками справи шляхом взаємних поступок, позбавляє сенсу даний інститут. У зв'язку з цим, доречно виділяти наступні позитивні риси мирової угоди, які розкривають її сутність, призначення та визначають обґрунтованість її застосування.

По-перше, миртова угода дозволяє сторонам вирішувати конфлікт без тривалого судового процесу, що мінімізує час і ресурси (в тому числі судові витрати) як для бізнесу, так і для судової системи.

По-друге, на відміну від судового рішення мирової угоди за загальним правилом надають можливість сторонам вийти за межі вимог та самостійно обирати умови вирішення спору.

По-третє, процес досягнення мирової угоди відбувається в дусі співпраці, що сприяє збереженню або навіть покращенню бізнес-відносин між сторонами, тоді як судові спори можуть їх псувати та навіть руйнувати.

По-четверте, мирові угоди зменшують навантаження на судову систему, оскільки дозволяють вирішувати конфлікти поза судовим засіданням.

По-п'яте, даний інститут відповідає загальносвітовим трендам альтернатив-

ного вирішення спорів, що підвищує конкурентоспроможність українського бізнес-середовища.

Одночасно завданнями суду в процесі укладення мирової угоди слід визнати:

- 1) перевірку наявності та запобігання зловживанням з боку учасників справи;
- 2) перевірку наявності та запобігання ущемленню інтересів сторін та інших осіб, які можуть виникнути у випадку укладення такої мирової угоди.

Загалом, законодавче закріплення та активне використання в господарському судочинстві інституту мирових угод сприяє створенню більш ефективної, гнучкої та доступної системи вирішення господарських (підприємницьких, економічних, комерційних) конфліктів, яка відповідає сучасним економічним потребам держави та суспільства. Одночасно, незважаючи на те, що даний інститут довгий час застосовується в судовому процесі і властивий всім видам судочинства, тим не менш не всі аспекти його застосування на даний час досліджені та виявлені, при цьому їх виявлення та систематизація значно підвищить ефективність застосування даного інституту в судовому процесі.

Список використаної літератури

1. Мельник Я. Я. Класифікація та властивості режиму цивільної процесуальної безпеки у цивільному судочинстві. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 6. С. 98-103. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6_2015.pdf.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (в редакції від 03.10.2017 р., з наступними змінами та доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (в редакції від 03.10.2017 р., з наступними змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (з наступними змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в редакції від 03.10.2017 р., з наступними змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
6. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09.07.2020 р. у справі № 910/26972/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90349380?fbclid=IwAR363hwCTksei9vLSB5ptQJ-EQ7QAZ5HKsjPKhFJUkzrT9RTR0sxWkGxEs>.
8. Огляд актуальної судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду за січень 2023 року. С. 28-29. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_01_2023.pdf.
9. Постанова Верховного Суду від 11.01.2023 р. у справі № 461/56/20 (провадження № 61-16130св21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108553593>.

References

1. Melnyk Ya. Ya. (2015). Classification and properties of the regime of civil procedural security in civil proceedings. Comparative and analytical law. № 6. P. 98-103. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/6_2015.pdf [in Ukrainian].
2. Economic Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated November 6, 1991 № 1798-XII (as amended on October 3, 2017, with subsequent amendments and additions). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> [in Ukrainian].

3. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004 № 1618-IV (as amended from 03.10.2017, with subsequent amendments and additions). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
4. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04.13.2012 № 4651-VI (with subsequent amendments and additions). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
5. Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated July 6, 2005 № 2747-IV (as amended on October 3, 2017, with subsequent amendments and additions). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
6. Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures: Law of Ukraine dated October 18, 2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> [in Ukrainian].
7. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation dated July 9, 2020 in case № 910/26972/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90349380?fbclid=IwAR363hwCTksei9vLSB5ptQJ-EQ7QAZ5HKsjPKhFJUkzrT9RTR0sxWkGxEs> [in Ukrainian].
8. Review of current judicial practice of the Civil Court of Cassation as part of the Supreme Court for January 2023. P. 28-29. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_01_2023.pdf [in Ukrainian].
9. Resolution of the Supreme Court dated 11.01.2023 in case № 461/56/20 (proceedings № 61-16130св21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108553593> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 10.09.2024 р.

S. F. Gut, Postgraduate

Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: kafedrakpp2017@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8175-8870>

A SETTLEMENT AGREEMENT IN ECONOMIC PROCEEDINGS

Summary

The article examines a settlement agreement as one of conciliation procedures in economic proceedings. For reconciliation, the parties must take active joint actions to achieve a result. It was revealed that the procedure for the reconciliation of the parties and the content of the settlement agreement are not and cannot be established by the current procedural legislation, since it is actually a negotiation process that is impractical to regulate in detail. However, the draft settlement agreement as a result of joint efforts is submitted to the court for further approval, and approval is not a formal, automatic act of the court. Domestic procedural codes are analyzed and it is proven that the grounds for a judge's refusal to approve a settlement agreement are clearly established by the procedural law, but are not identical in different laws. It is proposed to supplement Article 192 of the Economic Procedural Code of Ukraine with such reasons for refusing to approve a settlement agreement as «the terms of the agreement do not meet the interests of society» and «there are reasonable grounds to believe that the conclusion of the agreement was not voluntary, or the parties have not reconciled». The author agrees with the position that the parties to the settlement agreement should reach a compromise on all important substantive legal issues that belong to the subject of the dispute and can be implemented by the participants in the

case. On the other hand procedural issues cannot be a part of the settlement agreement.

It is proposed to highlight the following positive features of the settlement agreement: 1) the settlement agreement allows the parties to resolve the conflict without a lengthy court process, saving time and resources of business and the judicial system; 2) the settlement agreement gives the parties the opportunity to go beyond the requirements and independently choose the terms of dispute resolution; 3) resolving the dispute through an settlement agreement contributes to maintaining good business relations between the parties; 4) settlement agreements reduce the burden on the judicial system; 5) the use of settlement agreements by Ukrainian business entities increases the competitiveness of the Ukrainian business environment in the world. The task of the court is to prevent abuses in the process of concluding a settlement agreement and the infringement of the interests of the parties as well as other persons.

Keywords: a settlement agreement, judge's powers, court, judiciary, process, protection of rights, theory of procedural law, court decision, judicial practice, judicial assessment.